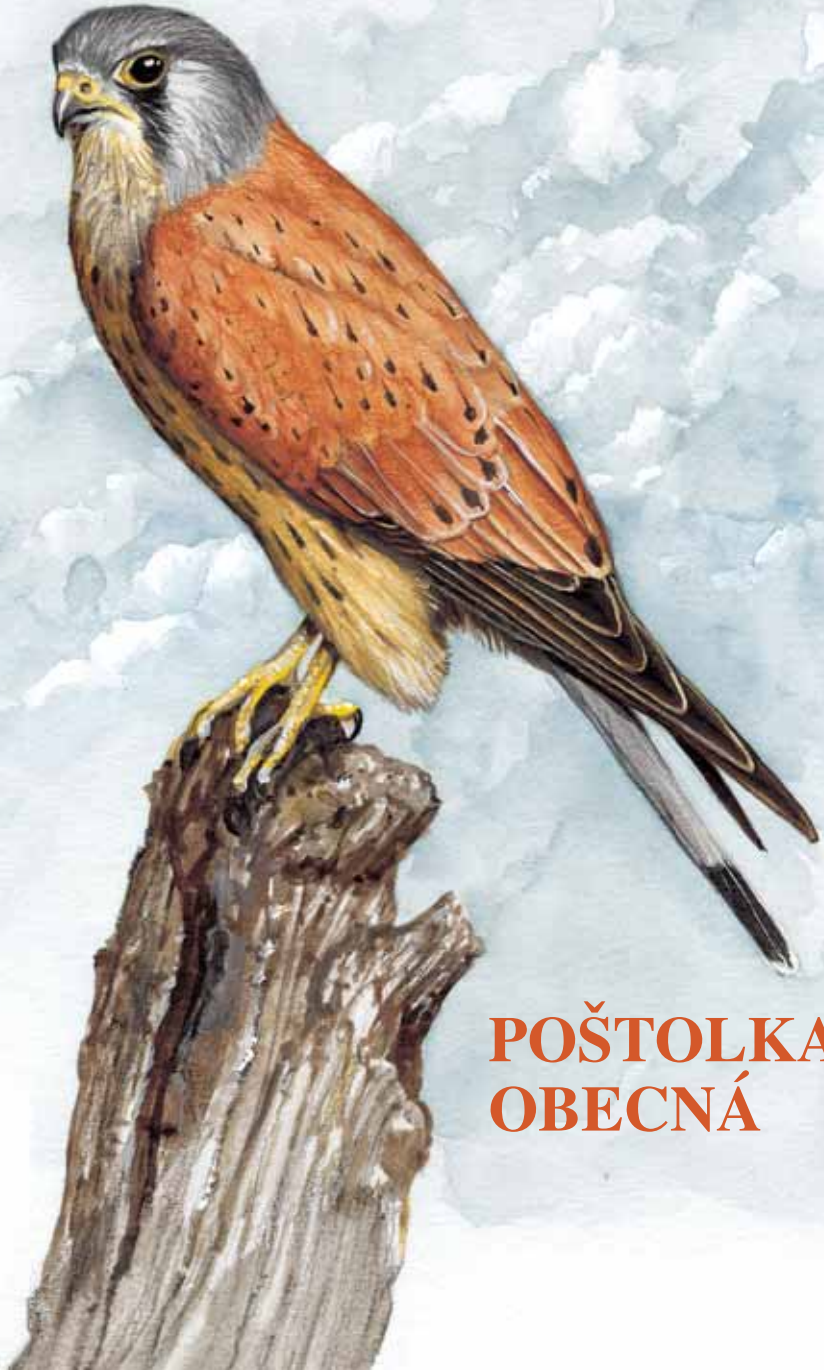

Pták roku 2002

**POŠTOLKA
OBECNÁ**

ROZŠÍŘENÍ POŠTOLKY OBECNÉ

ZÁKLADNÍ ÚDAJE

český název – poštolka obecná

vědecký název – *Falco tinnunculus*

hmotnost – samec průměrně 180 g (125–253 g), samice průměrně 220 g (136–303 g)

potrava – drobní hlodavci, hlavně hraboš polní, méně hmyz a drobní ptáci

tah a zimování – u nás se vyskytuje po celý rok, některé naše poštolky, hlavně mladí ptáci, táhnou až do severní a západní Afriky, na podzim a v zimě se u nás vyskytují i ptáci z hnízdišť v SRN, Polsku, Švédsku či Finsku

stáří – nejvyšší zjištěný věk ve volné přírodě 16 roků

hnízdění – 1x ročně, březen až červen

snůška – obvykle 4–6 vajec

inkubace – 28 dní

hnízdni péče – 27–30 dnů

dospělost – ve 2. roce života

ČSO

Co víme o poštolce obecné?

Kouzlo dravých ptáků můžeme snadno vysvětlit jejich krásou, historickými vazbami na člověka, nespoutaným způsobem života a místy, která vyhledávají.

Gordon Riddle: *Seasons with the Kestrel (Roky s poštolkou)*, Blanford London, 1991

SYSTEMATICKÉ POSTAVENÍ

Poštolka obecná *Falco tinnunculus* je nejhojnějším zástupcem sokolovitých dravců na území Evropy. Čeleď sokolovitých (*Falconidae*) je rozšířena po celé zeměkouli. Zahrnuje menší a středně velké dravce, které spojuje několik shodných znaků. Na rozdíl od dravců krahujcovitých (*Accipitridae*) mají sokoli na horní čelisti zobáku zejk. Tento ostrý výrůstek slouží k trhání potravy. Většina zástupců čeledi patří k aktivním lovcům.

POZNÁVÁNÍ V PŘÍRODĚ

Mezi znaky, podle kterých můžeme rozoznat sokolovité dravce, patří výrazně zašpičatělé konce křídel a delší ocas. Poštolka obecná je velikostí srovnatelná s hrdličkou, přičemž samec je přibližně o čtvrtinu menší. Pro druh je typické rezavohnědé zbarvení zad, u samců s tmavými skvrnkami a u samic a mláďat s příčnými tmavými proužky. Spodina bývá světlejší s četnými tmavými skvrnkami. Hlava samce je oproti samici šedá s tmavým vousem na líci. Také ocas mají samci šedý s černým příčným pruhem na konci. U samice a mláďat se vyznačuje hnědým zbarvením s příčnými vlnkováním. Poštolky dnes můžeme kromě zemědělské krajiny běžně pozorovat i ve městech a na jejich okrajích, kde loví hraboše. Na těchto lovištích se často třepotají nad terénem, po zahlédnutí kořisti střemhlavě útočí. Tento způsob lovu je typický právě pro poštolky. Také hlasový projev je velmi nápadný. Obzvláště v době páření můžeme zaslechnout rychlé *kikikikiki*, v době krmení mláďat pak kontaktní *kik-kik-kik*. V době hnízdění je (s výjimkou období krmení mláďat) u hnízdní dutiny nezvyklé ticho a přítomnost poštolky bývá často utajena i nájemníku domu.

Poštolku obecnou lze zaměnit s krahujcem obecným, který má za letu podobnou siluetu. Konce jeho křídel však jsou mnohem tupěji zakončeny a ocas bývá kratší. Krahujec navíc loví kořist za nízkého letu, kdy kopíruje terén

Poštolka obecná se vyznačuje nápadnou pohlavní dvojitvorností: vpravo samice, vlevo samec

a nikdy nevyužívá třepotavého letu. Podobně za letu také vypadá kukačka obecná, která však má na rozdíl od obou dravců výrazně stupňovitý ocas a tělo mívá mírně dolů prohnuté. Ve městech lidé často zaměňují letící poštolku se zástupci holubovitých. Ti jsou však mnohem zavalitější a létají pravidelnými údery křídel. Poštolka po několika úderech dělá přestávku. Za letu mají holubi křídla více přitažená k tělu. Kroužící poštolka mívá široce rozevřený ocas. V této pozici je zaměnitelná pouze s hrdličkou, která ale nemá hlavu zataženou mezi křídla.

Mláďata všech dravců jsou typická dvojím prachovým šatem. Zatímco první (vždy bílý) slouží pouze k udržení tělesné teploty po vyhlnutí, druhý (šedivý) je již základem pod peří krycí. Mláďata poštolek se dají snadno poznat podle tmavě hnědých pruhovaných krycích per, která postupně prorůstají šedý prachový šat. Duhovka je stejně jako u ostatních sokolovitých dravců tmavá (na rozdíl od různě zbarvených duhovek krahujcovitých).

ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

Poštolka patří mezi velmi přizpůsobivé druhy. Původně obývala skalní biotopy, kde hnízdila v nejruznějších výklencích. Záhy po odlesnění na konci čtvrtého století se přesunula do člověkem vytvořené kulturní krajiny. V ní úspěšně osídlila i dutiny stromů a především stará hnízda krkavcovitých ptáků, zejména strak, vran a krkavců, protože stejně jako ostatní sokolovití dravci si poštolka vlastní hnízdo nestaví. Přibližně v polovině 20. století se objevují první

poštolky také v lidských sídlech. Zde využívají polodutiny na rozmanitých stavbách (větrací šachty, průduchy na půdy, výklenky či římsy). Mláďata vyvádějí i v truhlících na květiny na balkonech panelových domů. Nevyhýbají se ani takovým místům jako silázní věže, stožár s reflektory na fotbalovém stadionu, chemický provoz na výrobu výbušnin, vozík odstavené lanovky či televizní vysílač. V severních Čechách hnízdil před lety poštolčí pár dokonce metr pod zemí v hnědouhelné sloji! Je tedy pravděpodobné, že městské prostředí jim nápadně připomíná původní skalnatá stanoviště. Město nabízí poštolkám větší počet hnízdních

Pro poštolku typické třepotání vyžaduje značné množství energie

duťin, proto bývá v urbánním prostředí hustota hnízdních párů nejvyšší. Vytěšování vhodných budek lze významně zvýšit početností poštolek i v zemědělské krajině. Ve městech dravci nocují na stabilních místech, zpravidla na římsách a okapech v blízkosti hnízda, kde také dochází k vyvrhování nestrávených zbytků potravy v podobě vývržků. Tato místa, často pokálená bílým trusem, nás neomylně upozorní na hnízdiště poštolek.

ROZŠÍŘENÍ A PODDRUHY

Poštolka obecná obývá značnou část Eurasie a Afriky. Severní hranici rozšíření vymezuje 60. až 66. stupeň severní šířky (neobývá oblast tundry a lešotundry). Na jih zasahuje až do jižní Indie a Číny. V pouštních a polopouštních oblastech střední Asie poštolka chybí. V Africe obývá severní pobřeží a subsaharskou část kontinentu s výjimkou tropických deštných pralesů. V celém areálu patří mezi nejběžnější dravce, přičemž její početnost je limitována především nabídkou hnízdních příležitostí a početností a dostupností hlavní kořisti

– drobných savců. Protože drobní savci jsou na území Eurasie všudypřítomní, osídlila poštolka obecná tak rozsáhlý areál. V pouštních a polopouštních oblastech, v tundře a částečně ve stepích je absence druhu způsobena nedostatkem hnízdních příležitostí. Zahrnždění poštolek na zemi je poměrně vzácné.

V rámci svého areálu poštolka vytváří celkem 11 poddruhů, které se navzájem liší velikostí a zbarvením. Na území Eurasie je naše *F. t. tinnunculus* největší. Čtyři poddruhy hnízdí na Kapverdských a Kanárských ostrovech (*F. t. neglectus*, *F. t. dacotiae*, *F. t. alexandrii* a *F. t. canariensis*); jsou celkově tmavší než naše poštolka. V Egyptě se můžeme setkat s poddruhem *F. t. rupicolaeformis*, který je kontrastněji zbarvený a menšího vzrůstu. Dalších 5 poddruhů obývá asijský kontinent. Všechny rozdíly mezi poddruhy jsou však poměrně nevýrazné. Mnohem nápadnější je rozdíl v potravním chování jednotlivých poddruhů. Ptáci z jižnějších oblastí se mnohem více specializovali na lov hmyzu a plazů, kterých je zde dostatek. U populace z Kanárských ostrovů tvoří hmyz v potravě poštolek obecně dokonce přes 80 % všech úlovků.

ROZŠÍŘENÍ V ČESKÉ REPUBLICE

Poštolka obecná se u nás vyskytuje téměř po celém území od nížin do hor. Nepotkáme ji pouze v rozsáhlejších lesních celcích. Dokonce bylo zjištěno hnízdění v Krkonoších nad horní hranici lesa v nadmořské výšce 1550 m. V průběhu prvního celostátního mapování hnízdního rozšíření ptáků v letech 1973–1977 byl výskyt poštolek zjištěn v 97 % čtverců, na něž bylo celé území státu pro potřeby mapování rozděleno. Při dalším mapování, které proběhlo v letech 1985–1989, byla poštolka zjištěna v 98 % mapovacích čtverců.

POČETNOST

Početnost celosvětové populace poštolek obecné se podle nejnovějších údajů odhaduje na 1–2 milióny párů. V Evropě s výjimkou bývalého Sovětského svazu hnízdí 192 000 až 340 000 párů. V celé evropské části Ruské federace byl zjištěn výrazný pokles její početnosti.

V České republice byla početnost hnízdní populace poštolek obecné na přelomu 80. a 90. let 20. století odhadnuta na 8000–10 000 párů, jiné odhady hovoří o 9000–13 000 párech. Nejnovější údaje potvrzují názor, že v současnosti

v ČR vyvádí mláďata na 10 000 párů poštolek obecných. V dlouhodobém měřítku se zřejmě početnost naší populace, na rozdíl od severovýchodních populací, v jednotlivých hnízdních sezónách příliš nemění. Ve Skandinávii kolísá populační hustota podle početnosti a dostupnosti drobných savců, u nás jsou počty párů pro jednotlivé roky víceméně stejné. Uvedenou skutečnost můžeme vysvětlit poměrně početnými populacemi poštolek ve městech, které loví v důsledku větší potravní nabídky i jinou kořist než hraboše. V zemědělské krajině poštolka dosahuje hustoty 10–30 párů na 100 km². Ve městech bývají hustoty mnohem vyšší – až 300 párů na 100 km² v centru Prahy. Početnost v Praze je dnes odhadována na 200 párů, v Brně hnízdilo v roce 1979 kolem 50 párů atd. Dnes v ČR s velkou pravděpodobností neexistuje město, kde by poštolky nehnízdlily.

HNÍZDĚNÍ

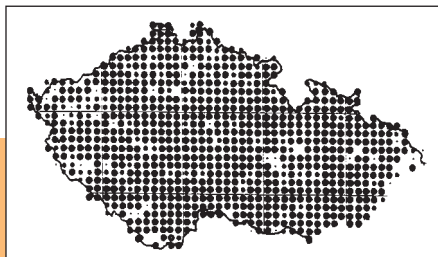
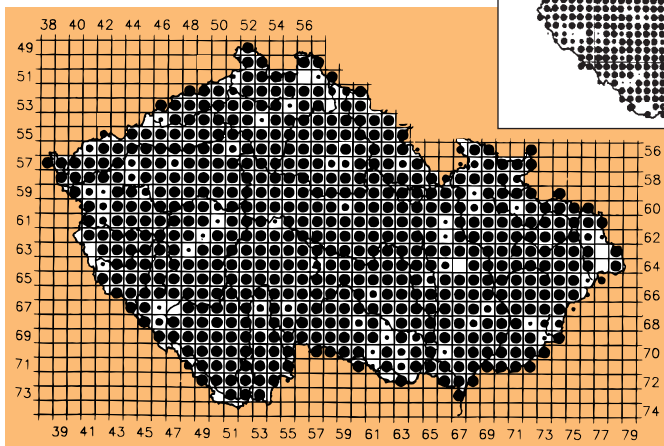
Poštolka nemá zvláštní nároky na hnízdiště. V zemědělské krajině využívá převážně stará hnízda křavcovitých ptáků, popř. hnízda jiných dravců, ale s oblibou obsazuje i vyvěšené budky a přirozené dutiny starých stromů. Ve městech hnízdí ve věžích kostelů, v polodutinách starých budov i na balkonech výškových domů. Obdobně jako ostatní sokolovití dravci tedy vlastní hnízdo nestaví, pouze vyhloubí jamku v udusaném materiálu z předcházejících hnízdních sezón. Námluvy u poštolek probíhají velmi hlučně. Samec se samicí krouží nad budoucím hnízdištěm, hlasitě se ozývá ostrým *ki-ki-ki* a za

letu předvádí akrobatické schopnosti. Před pářením, k němuž dochází v blízkosti hnízdní dutiny za hlasitých zvukových projevů (vysoké *jeer – jeer*), nosí samec samicí nejružnější kořist. Od konce dubna do poloviny června se v holé dutině začínají objevovat první vejce. Bývají červenohnědá s četnými tmavými skvrnami. V době začátku snášení vajec existuje rozdíl mezi poštolkami městskými a mimoměstskými. Zatímco venkovské poštolky hnízdí od začátku května, většina městských ptáků snáší vejce asi o 14 dní dříve. Velikost snůšky se nejčastěji pohybuje mezi čtyřmi až šesti vejci. Přibližně o měsíc později se již z dutiny ozývají piskla. Vě hlásky mláďat. Protože samice snáší vajíčka

Snůška poštolky obecné čítá nejčastěji 4 – 6 vajec

Hnízdní rozšíření poštolky obecné v České republice v letech 1985–1989 (Štátný et al. 1996)...

...a pro srovnání stav v letech 1973–1977 (Štátný et al. 1987)

- prokázané hnízdní
- pravděpodobné hnízdní
- možné hnízdní

V městském prostředí vyvádí poštolka mláděta v nejrůznějších dutinách a výklencích: na snímku mládě z hnízda v centru Prahy

v několikadenních intervalech, vznikají mezi mláděty na stejném hnízdě značné rozdíly ve velikosti. Ty mohou v nepříznivých podmínkách zapříčinit úhyn některého z mladších mláďat vyhladověním. Na rozdíl od krahujcovitých poštolčí mláděta stojí poslušně ve „frontě“ a čekají na potravu od samice. Tímto způsobem může být vyvedeno průměrně více mláďat. Většinou potravu pro mláděta uloví samec, zejména v prvních dnech života mláďat. Ten také zajišťuje potravu pro samici v době inkubace vajec a v první polovině období péče o mláděta. Pak se i samice zapojuje do shánění potravu. V letech s dostatkem kořisti dokonce často přenechá veškerou snahu samci, který bývá po sezóně značně pohyblivý. Mláděta poštolek jsou krmena rodiči celý měsíc a po této době přichází další klíčový okamžik pro celou rodinu. Mláděta totiž nerada opouštějí hnízdní dutinu a snaží se v hnízdě zůstat co nejdéle. Většinou tento problém řeší samice, která dorostlá mláděta láká ven pomocí nabízené potravu. První přistání mláďat obvykle nebývá příliš zdařilé. Ve městech se často stává, že lidé nacházejí vyhlédlá mláděta na chodníku nebo schovaná za popelnicemi. Jak v takovém případě poštočkám pomoci, popisujeme v další části brožury.

Ještě přibližně týden po vyvedení rodiče učí potomky lovit a pak se jejich cesty rozdělují. V této době, tedy začátkem července, můžeme nad pokosenými loukami či úhory pozorovat skupinky pokřikujících mláďat, která útočí na veškerý pohyb pod sebou. Tyto pokusy jsou

však většinou odsouzeny k nezdaru: proto mladí ptáci obtěžují rodiče a žebrají o potravu. Aby si mohli dospělí ptáci po poměrně dlouhém a namáhavém období, kdy se starali o mláděta, odpočinout, musejí nakonec rodiče mláděta zahnat. Mladí ptáci jsou pohlavně dospělí již v následujícím roce a po návratu ze zimoviště se aktivně zapojují do hledání partnera a obhajoby hnízdní dutiny nebo opuštěného hnízda krkavcovitých ptáků.

Často se stává, že poštolky ve městech zápasí o hnízdní dutinu s jinými ptáky, nejčastěji s kavkami. Z těchto soubojů poštolky vycházejí častěji jako vítězové, kavky pak většinou zahnízdí v jejich těsné blízkosti. V průběhu hnízdění se snaží poštočkám ukrást přinášenou potravu přímo z hnízdní dutiny, proto samice opouští hnízdiště jen na krátkou dobu a většinu času tráví s mláděty. Pokud se kavkám tyto pokusy nedaří, spokojí se se zbytky potravu pod dravcím hnízdem.

Mimo lidská sídla hnízdí poštolka ve starých hnízdech jiných ptáků, především krkavcovitých

POTRAVA

Všichni naši dravci vyvrhují nestrávené části potravu (např. chlupy, peří, části kostí a lebek) ve formě vývržků. Z vývržků, ze zbytků na hnízdech, nocovištích a trhaništích (místech, kde dravci ulovenou kořist zpracovávají) i přímým pozorováním můžeme zjistit, čím se dravec živí. Z mnoha studií vyplývá, že hlavní potravou poštolek obecných zůstává v ČR hraboš polní (*Microtus arvalis*), který představuje až 95 % úlovků. Ve vlhčích biotopech a také na holinách, vzniklých v pohraničních horách v důsledku znečištění ovzduší, představuje základní úlovek poštolek příbuzný, ale větší hraboš mokřadní (*M. agrestis*). Často můžeme poštolku sledovat při typickém třepotavém letu, kdy doslova „visí“ nad terénem a čeká na neopatrné hlodavce. Potom se snese o několik metrů

Nestrávené zbytky potravy vyvrhuje poštolka jako všichni dravci v podobě vývržků

níže a následuje střemhlavý útok na kořist. Víme-li, že v průměru je každý desátý úspěšný, snadno si spočítáme, kolik útoků za den dravec uskuteční při spotřebě deseti hrabošů na den (což je průměrná dávka pro pětičlennou rodinku). Užitečnost poštolky pro naše zemědělství není tedy nutno připomínat. Početnost hraboše kolísá v průběhu několikiletého cyklu a jeho zastoupení v potravě poštolek se proto rok od roku liší. V době nízké početnosti hraboše se může poštolka přeorientovat na zcela jinou, početnější dostupnější kořist, například na právě vylétlá mláďata pěvců a hmyz. Mezi opeřence, které poštolky nejčastěji loví, patří vrabci, sýkory a kosi. Z hmyzu jsou v potravě zastoupeni převážně brouci z čeledi střevlíkovitých a kobyly. Poštolky občas, nejčastěji po deštích, sbírají na povrch vylezlé žížaly.

V hnízdním období bývá potrava mnohem rozmanitější. To souvisí se vzrůstajícími energetickými nároky mláďat na hnízdě, kdy je dravec donucen lovit veškerou dostupnou potravu, navíc co nejbližší hnízda. U městských poštolek, kde je potravní nabídka mnohem pestřejší, se stávají běžnou součástí potravy mláďata pěvců (v Praze až polovina úlovků). Ve větších městech jsou dokonce v potravě nalézány zbytky holubů, nejčastěji zdivočelých holubů domácích, méně hrdliček zahradních. Ty loví jen větší samice nebo na mladé holuby útočí samice s mláďaty. Poštolky jsou velmi vynalézaví ptáci, o čemž svědčí různé neobvyklé způsoby lovu. Mezi ně patří například vytažování exotického ptactva z voliéř. Některé poštolky sedí na okapu nad hnízdem rorýsů a když se objeví ptačí hlavička, vytáhnou kořist z dutiny. V období tahu a zimování

poštolky své potravní chování mění. U jedinců zimujících v Itálii byl například v potravě zjištěn vysoký podíl netopýrů a hmyzu.

TAH

Poštolka obecná se u nás vyskytuje po celý rok. Proto bývala považována za ptáka stálého, v zimě nejvýš zaletujícího do nižších poloh bez sněhové pokrývky, kde zvláště v místech hromadnějšího výskytu hrabošů polních poštolky snáze přečkávají zimní období. Kroužkování poštolek však přineslo mnoho překvapivých poznatků a ukázalo, že roční pohyby poštolek v Evropě jsou mnohem složitější, než se až donedávna usuzovalo. Předně se ukázalo, že mladí tohoto roční ptáci jsou z velké části (asi 60 %) tažní. Jejich zimoviště tvoří nejen jižní Evropa, ale nemalá část ptáků táhne až do vnitrozemí Maroka, Alžírsko a Tuniska. Nejvzdálenější nálezy v Africe u nás narozněných poštolek leží dokonce až v Ghaně, Nigeru a Guineji. Zimování poštolek z ČR v Africe dokládají i ptáci kroužkování při jarním návratu na mysu Bon (nejsevernější výběžek Tuniska) a později kontrolování v hnízdním období v ČR (5 případů). O přeletěch našich poštolek přes Středozemní moře svědčí rovněž několik zástřelů na Maltě, kde lov dravců patří k oblíbené činnosti místních obyvatel (6 případů). Mladí ptáci se zpět do ČR vrací před hnízdní sezónou obvykle během března.

Výsledky kroužkování poštolky obecné v ČR

- místa zastižení poštolek obecných kroužkovaných jako mláďata

DALŠÍ SOKOLOVITÍ PTÁCI

Sokol stěhovavý (*Falco peregrinus*)

Sokol stěhovavý je velký jako vrána a vyznačuje se nápadným tmavým vousem na bílé tváři. S výjimkou Antarktidy se vyskytuje na všech kontinentech. Vynikající letec, kořist chytá pouze v letu a při střemhlavém útoku může dosáhnout rychlosti až 260 km/hod. V důsledku znečišťování prostředí cizorodými látkami, zejména pesticidy, se jeho početnost v 60. letech 20. století drasticky snížila. K opětovnému zvýšení početnosti došlo až v 80. letech po zákazu používání pesticidů první generace (DDT) a také díky řadě úspěšných repatriací. Dnes již sokol nepatří mezi celosvětově ohrožené živočichy. Na území ČR se jako hnízdič nejhojněji vyskytoval v 30.–50. letech 20. století, potom byl zaznamenán prudký pokles početnosti a v 70. letech již u nás vůbec nehnízdl. V souvislosti s obnovou populací v západní Evropě od 80. let sokol opětovně osídluje území ČR a dnes u nás hnízdí 15 párů. Mláďata vyvádí na skalách a na stavbách ve městech (Praha, Plzeň). Zdá se, že další nárůst početnosti populace v ČR může omezovat příliš hustá síť elektrovdů.

Raroh velký (*Falco cherrug*)

Na rozdíl od sokola stěhovavého patří raroh velký, náš největší sokolovitý dravec, mezi typické obyvatelé stepí a leso-stepí. Jeho areál rozšíření sahá od střední Evropy až do Číny. Protože dokáže chytat kořist jak ve vzduchu, tak na zemi, patří mezi nejcennější lovecké dravce. V ČR pravidelně v malém počtu hnízdí a přezimuje. Mláďata vyvádí v lužních lesích, obklopených otevřenou kulturní krajinou, a v poslední době i v polních lesích jižní Moravy. V uplynulém desetiletí zahnízdl i na severní Moravě. Nepočítáme-li nedávne hnízdění v SRN, představují moravská hnízdiště severozápadní okraj areálu raroha: proto další existence druhu na našem území závisí na stavu populací na Slovensku a v Maďarsku. Mezi nejdůležitější ohrožující činitele patří vyrušování na hnízdech, vybírání vajec a mláďat, elektrovdy a nezákonný odstřel. Současná početnost raroha velkého v ČR se odhaduje na 10 hnízdičích párů. Druh je navrhován pro zařazení do přílohy I směrnice Evropských společenství (ES) o ptáčích a tím i k ochraně na celém území Evropské unie (EU).

V ČESKÉ REPUBLICE

Ostříž lesní (*Falco subbuteo*)

Tažný druh sokolovitého dravce velikosti holuba. V době hnízdění upřednostňuje otevřenou krajinu do nadmořské výšky 1 000 m, s rozptýlenou zelení v sousedství světlých lesů a často v blízkosti vodních ploch. Obdobně jako sokol stěhovavý je vrborný letec, takže se živí drobnými pěvci i hmyzem. Dobře ho poznáme podle tmavého hřbetu, podélně skvrnitý spodiny těla a nápadného černého vousu. V letu zůstávají dobrým rozlišujícím znakem výrazně úzká zašpičatělá křídla, ohnutá nazad. Na území ČR se vyskytuje vysloveně roztroušeně a jeho populace čítá jen 150 hnízdících párů. Protože významnou součástí potravy ostříže tvoří větší hmyz, který dovedně chytá ve vzduchu, může nadměrné používání pesticidů ohrozit jeho početnost. Navíc jsou tyto pozoruhodní dravci i nadále rušeni na hnízdištích a ilegálně stříleni.

Dřemlík tundrový (*Falco columbarius*)

Dřemlík tundrový je našim nejmenším sokolovitým dravcem. Bývá na spodině těla hustě skvrnitý. Dospělého samce poznáme podle šedého hřbetu. Hnízdí na severu Eurasie a Ameriky. V kulturní krajině ČR bývá pozorován na tahu a při zimování. Odhaduje se, že u nás tráví zimu 90–180 dřemlíků. Zprávy o hnízdění v Krkonoších, které dřemlíkům mohou připomínat severskou tundu, v 19. a 20. století nebyly potvrzeny. Protože ale samec dřemlíka byl v Krkonoších pozorován v roce 1994 ještě na konci července, nelze jeho hnízdění v nejvyšším pohoří ČR jednoznačně vyloučit. Zajímavé je, že v Kanadě proniká podobně jako poštolka obecná v Evropě i do měst.

Poštolka rudonohá (*Falco vespertinus*)

Poštolka rudonohá se obdobně jako roroh velký řadí mezi stepní druhy. Proto ve střední Evropě vyhledává otevřenou krajinu v nižších polohách. K hnízdění potřebuje polní lesíky, větrolamy nebo aleje. Vyznačuje se nápadnou pohlavní dvojtvarností (sexuálním dimorfismem). Zatímco menší sameček bývá tmavě zbarven, samice má šedý hřbet, ocas s černým příčným proužkovaním a rezavě žlutou hlavu a spodinu těla. Obě pohlaví se vyznačují korálově červenými končetinami. Od konce 19. století její početnost celosvětově klesá a zmenšuje se i areál rozšíření. V některých letech pronikají ve větším počtu z východní Evropy do západní části kontinentu (invaze). Na území ČR hnízdila pravidelně do konce 30. let 20. století. Poslední doložené hnízdění spadá do poloviny 70. let. Pravidelně na jaře a na podzim protahuje. V roce 1998 byl kroužkovaný pár s mládětem na jižní Moravě, přičemž nelze vyloučit, že vyhnídl mimo naše území. Stejně jako roroh velký je navrhována kandidátskými zeměmi na zařazení do přílohy I směrnice ES o ptácích.

Část našich poštolek, převážně víceletých ptáků, přežívá zimní měsíce v širším okolí hnízdiště. Samice se spíše toulají, zatímco samci se snaží vyskytovat v blízkosti hnízdní dutiny a hnízdiště opouštějí jen během velmi tvrdých zim. Někteří víceletí jedinci podnikají kratší či delší přelety převážně jižním a jihozápadním směrem. Zůstávají však nanejvýše

Křídelní značky slouží k výzkumu nejen pohybu poštolek, ale i jejich domovských okrsků, věrnosti hnízdišti či obměně populace

na území Rakouska, SRN (Bavorsko, Porýní) a ve Švýcarsku. S velkou pravděpodobností ovlivňují délku jejich přeletů a pobytu výhodné klimatické a potravní podmínky – mírná zima a dostatek hrabošů.

U poštolek vyskytujících se v ČR na podzim a zvláště v zimních měsících se na základě kroužkování ukázalo, že jde většinou o ptáky ze severněji položených území. Tak ze 128 výsledků kroužkování v Česku z tohoto ročního období pocházelo 85 poštolek ze sousedních oblastí SRN (převážně ze Saska), 13 z území Polska a 30 ptáků ze Švédska a Finska. V řadě případů je doložen i posun ptáků jižněji během téže zimy do Rakouska a Švýcarska.

Vedle objasňování tahu poštolek přineslo kroužkování i další zajímavé poznatky. Mísení ptáků naší hnízdní populace s hosty ze severu od podzimu do jara patrně způsobuje i vytváření párů mezi ptáky ze vzdálených populací a usídlování ptáků daleko od místa narození. Poštoločky narozené ve Finsku, Polsku a v SRN (Sasko) byly zjištěny hnízdící v ČR a naopak poštolka narozená na hnízdišti v ČR byla kontrolována při hnízdění ve Finsku. Popsaná zjištění naznačují, že poštolky v určité oblasti vyvádějí mláďata, pokud zde mají kromě patřičné nabídky vhodných hnízdních příležitostí i dostatek potravy, zejména hrabošů. Poté se mohou přesunout do jiného regionu.

USADILA SE U VÁS POŠTOLKA?

V případě, že si poštolky obecně vyberou náš dům či balkon jako hnízdiště, můžeme čelit nejrůznějším drobným problémům:

Rodičovský pár dokáže nepříjemně naletovat na člověka, který se přiblíží k jejich hnízdu. Proto v době, kdy poštolky mají v hnízdě vejce nebo mláďata, omezíme náš vstup do těsné blízkosti hnízda na nejvyšší možnou míru.

Trus a vývržky poštolek mohou způsobit nepříliš vábný vzhled stěny domu či balkonu. V takovém případě můžeme pod hnízdo umístit jednoduchou podložku či podlahu balkonu přikrýt např. igelitem.

Pro někoho nepříjemně intenzivní hlasové projevy poštolek na hnízdě nelze bohužel poštolky nijak odnaučit a nezbyvá tedy než doporučit trpělivost. Vždyť doba přítomnosti poštolek na hnízdišti není tak dlouhá a například hluk z automobilové dopravy je podstatně horší.

Při umístění klece s chovaným exotickým opeřencem na balkon nezapomeňme na důkladnou ochranu dvojitým pletivem. To naši andulku či kanára ochrání nejen před poštolkou, ale třeba i před kočkou.

Jak můžeme poštolkám pomoci?

Na balkon můžeme umístit truhlík s vrstvou hlíny promísené s pilinami. Před nepříznivými vlivy počasí (déšť, prudké slunce) pak poštolky lépe uchrání jednoduchá dřevěná polobudka (viz obrázek na straně 11). Není rozhodující, zda budka je zavěšena na stěnu nebo položena na podlahu balkonu.

Rušení a plašení, zejména v období sezení na vejcích, může být příčinou opuštění hnízda či zastuzení snůšky. Proto po dobu hnízdění omezíme náš vstup do bezprostřední blízkosti hnízda.

Mláďata či vejce mohou být samicí neúmyslně vyhozena, pokud ji vylekáme nenadálým příchodem. Ke hnízdu proto přistupujeme pomalu a umožníme samicí klidně hnízdo opustit. U větších mláďat (zhruba ve stáří nad 20 dnů) může dojít při prudkém vyrušení k předčasnému opuštění hnízda. K mláďatům se proto zbytečně nepřibližujeme. U truhlíků na květině, z nichž hrozí větším mláďatům přímý pád, se osvědčily zábrany z neostrého pletiva o výšce 10–12 cm.

Umělé přikrmování není většinou třeba. Pouze v mimořádných případech, např. když dojde k úhynu některého z rodičů, můžeme poštolkám krátkodobě pomoci přikrmováním. Nejvhodnější jsou drobné kousky hovězího a kuřecího masa, které přiměřeně obalíme ve

vatě nebo v jemném perí či srsti, aby poštolky mohly tvořit vývržky. Kousky potravy předložíme samici, která mláďata nakrmí. Pouze v případě jejího úhynu vkládáme potravu do zobáku přímo mláďatům. Pozor, mláďata, která jsou soustavně přikrmována člověkem, si ho mohou vtisknout jako příslušníka svého druhu a pro další život ve volné přírodě jsou ztracena!

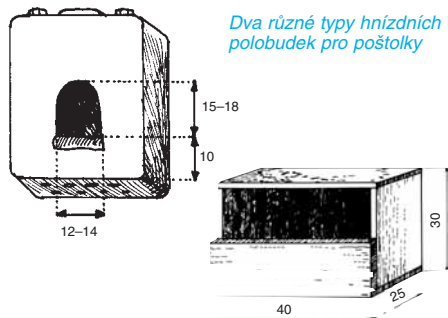
Někdy, hlavně při nedostatku potravy, mohou nejmladší mláďata uhynout či být přímo zabita a sežrána rodiči (kronismus) nebo staršími sourozenci (kainismus). Uvedenému jevu není třeba bránit, neboť má v životě poštolek svou funkci a význam (přírodní výběr).

Mladé poštolky mnohdy předčasně opouštějí hnízdo a dostávají se pak k lidem jako "opuštěná" mláďata. Z části se jedná o poštolky, které nezvládnou svůj první letecký pokus a nedolétly na zvolené místo. Časté jsou též pády do světlíků. Taková mláďata není nutné brát do lidské péče. Zjistíme, kde jsou rodiče a sourozenci, a mládě umístíme na nejbližší vhodné vyvýšené místo z dosahu městské dopravy a volně pobíhajících psů. V případě nálezu mláďat zraněných a takových, která nelze dopravit zpět do hnízda, se obrátíme na některou ze záchranných stanic, provozovaných v řadě míst ČR.

METODY OCHRANY

V předcházejících řádcích jsme popsali, jak pomoci poštolkám obecným, pokud zahnízdí v domě, v němž bydlíme. Připomeňme, že budovy využívají poštolky i k nocování. Kroužkování a křídelní značky prozradily, že na okrajích měst mohou nocovat i ptáci, vyvádějící mláďata v přilehlé zemědělské krajině.

Obdobně jako u jiných dutinových hnízdičů také početnost poštolky obecné můžeme ve vhodném prostředí, v tomto případě v zemědělské krajině, výrazně zvýšit rozmístěním umělých dutin – polobudek. Dřevěné polobudky se

základnou 25x40 cm a výškou 30 cm rozmístíme na stěny vysokých budov nebo i na stromy, a to do výšky 8–10 m. Protože si poštolka hnízdo sama nestaví a tudíž do něj nedonáší hnízdní materiál, nesmíme zapomenout dno polobudky pokrýt 2–3 cm vysokou vrstvou sena nebo slámy.

Polobudky z umělé hmoty vydrží na stromě řadu let

Od konce 70. let 20. století se díky nápadu M. Dusíka v ČR používají pro poštolku i polobudky z umělé hmoty. Nejde vlastně o nic jiného než o pečlivě vymyté plastové kanystry o objemu 25–40 litrů, do nichž asi 10 cm nad dnem vyřízneme vletový otvor o velikosti 12–14 x 15–18 cm. Na spodní okraj otvoru umístíme podélně naříznutou pryžovou hadici, aby ptáci mohli bezpečně dosedat. Po obvodu dna vyvrtáme řadu otvorů o průměru 5 mm: hnízdo může lépe vysychat a z polobudky odeteče voda, pokud se při zvláště prudkých deštích dostane dovnitř. Jestliže stěny opatříme dalšími otvory, zlepšíme její větrání. Rovněž do umělohmotných polobudek napěchujeme výstelku a důkladně ji stlačíme až po okraj vletového otvoru. Zatímni výsledky naznačují, že plastové polobudky je nevhodnější vyvěšovat do výšky 10–18 m do stínu na holý kmen do stromořadí, malých i větších remízků, na osamělé stromy a na okraje lesů, pokud sousedí s polními kulturami. Za dodržení bezpečnostních opatření je můžeme rozmísťovat i na sloupy elektrického vedení. Osvědčila se hustota jedna polobudka na kilometr čtvereční. S vyvěšováním polobudek začínáme již v září a říjnu. Na začátku pozimu si totiž mladí ptáci hledají hnízdiště pro příští jaro a v polobudkách mohou i nocovat. Ukazuje se, že dobře umístěným polobudkám z umělé hmoty dávají poštolky přednost nejen před strašními hnízdy, ale i před dřevěnými polobudkami.

Vyvěšením polobudek starost o ně nekončí, ale začíná. Po každé hnízdní sezóně budky

Protože poštolka s oblibou vyhlíží kořist z vyvýšeného místa, rozmísťujeme pro ně ve vhodném prostredí vysoké berličky (na snímku vlevo)

čistíme, hnízdní výstelku nahrazujeme novou a kontrolujeme jejich upevnění. Je proto lepší se pečlivě starat o méně budek než jich vyvěsit velké množství bez odpovídající péče.

Protože poštolka s oblibou vyhlíží kořist z vyvýšeného místa, rozmísťujeme pro ni obvykle pro mimohnízdni období na úhorech, víceletých pícninách či mezech dřevěném až 2 m vysoké berličky ve tvaru písmene T.

Přestože poštolka obecná nepatří mezi druhy živočichů, zvláště chráněné podle zákona č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny, vztahuje se na ni obecná ochrana rostlin a živočichů, stanovená § 5 uvedeného zákona. Podle něj jsou všechny druhy rostlin a živočichů chráněny před zničením, poškozováním, sběrem či odchytom, který vede nebo by mohl vést k ohrožení těchto druhů na bytí nebo k jejich degeneraci, k narušení rozmnožovacích schopností druhů, zániku populace druhů nebo zničení ekosystému, jehož jsou součástí. Úmluva o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních stanovišť (Bernská úmluva) řadí poštolku obecnou mezi přísně chráněné druhy živočichů. Česká republika se stala smluvní stranou Bernské úmluvy v roce 1998 a uplatnila proti zařazení poštolky obecné mezi přísně chráněné živočichy výhradu: v takovém případě se na poštolku obecnou mezinárodní ochrana nevztahuje. Zákon č. 449/2001 Sb. o myslivosti, platný od 1. července 2002, uvádí poštolku obecnou mezi druhy zvěře, které nelze lovit.

Kestrel – The Bird of the Year 2002

In 2002, the Czech Society for Ornithology, in collaboration with the Czech Union of Nature Conservationists and other governmental and non-governmental organisations, has declared the Kestrel (*Falco tinnunculus*), also known as Common or Eurasian Kestrel, as the Bird of the Year 2002. The campaign aims at raising the general public awareness of the above species bionomics and protection and generally, of nature heritage management.

The Kestrel uses for breeding and foraging for prey fairly open habitats such as farmland, human settlements and rocky areas, avoiding closed forests and treeless habitats. The Kestrel is most often recognised because it hovers when hunting. The raptor does not build its own nest, but rears its young either on rocks and in used nests of other bird species, in particular of corvids, or as secondary hole-nester, breeds in nest holes in tree trunks in the open landscape and on various buildings in human settlements. Loss of old trees has caused a sharp decline in nest-set availability for Kestrels in farmland while the articulated urban environment offers to the above bird of prey a lot of opportunities where to breed.

In the Czech Republic, the Common Vole (*Microtus arvalis*) dominates in the diet of the above avian predator while in more wet habitats, including secondary immission grasslands created by air pollution in the Hercynian Mts., the Field Vole (*M. agrestis*) is the most frequent prey. Mammals predominate in the diet of Kestrel pairs nesting in cities and towns in the Czech Republic.

Due to higher nest-site availability and rich and available food resources, the Kestrel breeding density in urban habitats, in particular in old centres of cities, surpasses not only that on suburbs, but namely in farmland, intensively used for agricultural production. According to the latest data, the total number of the Kestrel breeding pairs in the Czech Republic is estimated at 10,000.

Presence of the avian predators can be supported by various measures, e.g. by protection of old trees, maintenance of suitable sites on buildings in cities and towns and in particular, by erecting wooden and plastic nest-boxes where appropriate. The latter are modified old plastic canisters (25–40 litres capacity), which are installed on woodland edges, solitary trees or in avenues.

PŘIHLÁŠKA ZA ČLENA ČESKÉ SPOLEČNOSTI ORNITOLOGICKÉ

Jméno Datum narození

Bydliště

..... PSČ

Členství individuální rodinné

Znalost ptáků všeobecně: a) začátečník, b) mírně pokročilý, c) pokročilý

Znalost v ostatních oborech přírodních věd

Datum Podpis

Český svaz ochránců přírody

je největším sdružením dobrovolných ochránců přírody v České republice. Těžištěm jeho činností je především územní a druhová ochrana, ochrana životního prostředí a ekologická výchova. V rámci Svazu probíhá také řada programů, projektů a kampaní zaměřených na ochranu ptáků (např. Akce Ciconia, projekty na výzkum a ochranu ledňáčka, kání, sovy pálené, projekt Sloupy smrti). Velmi početně jsou mezi členy ČSOP zastoupeni ornitologové.

Máte-li zájem stát se členy Českého svazu ochránců přírody, vyplňte a pošlete tento lístek:

Jméno a příjmení

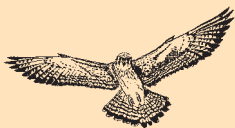
Adresa PSČ

Z ochrany přírody mne zajímá především

Datum Podpis

Po zaslání tohoto lístku obdržíte podrobnější informace o ČSOP, včetně přihlášky k individuálnímu členství a ukázky ochrannářských časopisů.

Další informace naleznete na internetové stránce <http://www.ecn.cz.csop>

**Česká společnost ornitologická
Hornoměřolupská 34
102 00 PRAHA 10**

**Český svaz ochránců
přírody – ČSOP**

**Kancelář ÚVR
Uruguayská 7
120 00 Praha 2**

PTÁCI POTŘEBUJÍ NAŠI OCHRANU POMOZTE I VY – STAŇTE SE ČLENY ČESKÉ SPOLEČNOSTI ORNITOLOGICKÉ (ČSO)

Co je ČSO?

- dobrovolné zájmové sdružení profesionálů a amatérů zabývajících se výzkumem a ochranou ptáků, zájemců o pozorování ptáků a milovníků přírody
- partner mezinárodní organizace BirdLife International
- realizuje projekty výzkumu a ochrany ptáků a jejich prostředí
- organizuje kampaně na ochranu ptáků
- popularizuje a propaguje ochranu ptáků

Co ČSO nabízí svým členům?

- možnost zapojit se do svých programů a projektů a do činnosti pracovních skupin zaměřených na vybrané druhy či skupiny druhů
- každoročně zdarma 2x časopis Zprávy ČSO, 4x zpravodaj Ptačí svět a 1x brožuru Pták roku
- jednou ročně se slevou odborný časopis Sylvia
- přednášky, vycházky, exkurze a další naučné a výchovné akce
- možnost využívat knihovnu
- možnost navštěvovat terénní stanice
- členství ve svých regionálních pobočkách v západních, jižních, východních a severních Čechách a na severní a jižní Moravě

Jak se stát členem ČSO

ČSO vítá do svých řad jak zájemce o výzkum a ochranu ptáků a jejich prostředí, tak všechny, jejichž zálibou je pozorování ptactva a příroda jako celek. Nabízí dvě formy členství:

- individuální - po dosažení věku 12 let
- rodinné - umožňuje členství i dětem do 12 let

Členské příspěvky

- individuální členové: 300 Kč ročně
- členové ve věku 15–18 let, studenti, invalidní důchodci a nepracující důchodci do věku 70 let: 150 Kč ročně
- důchodci od 70 let: členství zdarma resp. dobrovolné příspěvky
- rodinné členství: 300 Kč bez ohledu na počet rodinných příslušníků

Kontaktní adresa:

Česká společnost ornitologická
Hornoměřcholupská 34, 102 00 Praha 10 - Hostivař
Tel./fax: 02-74866700, e-mail: cso@birdlife.cz, <http://www.birdlife.cz>

BIOPHON nabízí audiokazety, které obsahují řadu unikátních zvukových záznamů hlasů volně žijících ptáků a dalších zvířat. Každý hlas je slovně uveden českým a latinským názvem živočišného druhu. Kazety s tištěným doprovodným textem jsou určeny odbornými pracovníky, pedagogy, studentům, pracovníkům ochrany přírody, myslivcům a zejména všem milovníkům přírody. Přínášejí nenahraditelné informace adeptomu myslivosti a jsou výbornou doplňkovou pomůckou při výuce přírodopisu. Nahrávky jsou zaznamenány na nejkvalitnějším materiálu BASF Superchrom nebo na CD.

V EDICI BIOPHON BYLO DOSUD VYDÁNO NA AUDIOKAZETÁCH:

- SOVY** - 69 variant hlasů všech našich 11 druhů sov. (63 minut, 4. rozšířené vydání, 1999)
- RUKOVĚŤ MYSLIVCE - HLASY ZVĚŘE** - hlasové a zvukové projevy 23 druhů savců a 46 druhů ptáků. Jedná se o lovné druhy a druhy uvedené v mysliveckých zákonech. Obsahuje např. 7 druhů hlasů jelení zvěře, 5 druhů hlasových projevů srnčí zvěře atd. (65 minut, 4. rozšířené vydání, 1995)
- PTÁCI RÁKOSIN A OKOLÍ VOD** - 106 variant hlasů 50 druhů ptáků. (90 minut, 3. vydání, 1994)
- HLASY DRAVCŮ** - 53 variant hlasů 22 druhů dravců. (60 minut, 1993)
- KUKAČKA, LELEK, RORÝS, SROSTLOPRSTÍ A ŠPLHAVCI** - 68 variant hlasů 17 druhů. (65 minut, 1993)
- HLASY NAŠICH ŽAB** - hlasy všech našich 13 druhů žab. S komentářem Vladimíra Hanáka o životě, ochraně a významu obojživelníků. (50 minut, 1993)
- PĚVCI I - hlasy 39 druhů pěvců.** (60 minut, 1993)
- PĚVCI II - hlasy 37 druhů pěvců.** (60 minut, 1993)
- PĚVCI III - hlasy 43 druhů pěvců.** (60 minut, 1993)
- MISTŘI PĚVCI PTAČÍ ŘÍŠE** - zpěvy 22 vybraných druhů pěvců. (72 minut, 1994)
- VYDRA ŘIČNÍ a její sousedé z mokřadů** - 10 variant hlasů vyder a 20 hlasů jejich sousedů (80 minut, 2002)
- HLASY JARA** - hlasy 70 druhů živočichů od předjaří do léta (Cena 90,- Kč, 45 minut, 2001)

V EDICI BIOPHON BYLY DOSUD VYDÁNY DIGITÁLNÍ ZÁZNAMY NA KOMPAKTNÍCH DISCÍCH:

- CD – SOVY** - 69 variant hlasů všech našich 11 druhů sov. Textová příloha česky, německy, anglicky. (63 minut STEREO, 4. rozšířené vydání, 2000)
- CD – ROK V PŘÍRODĚ** - 99 hlasů a zvuků z přírody. Zvukové pásmo sestavené z unikátních denních i nočních hlasových a zvukových projevů živočichů a dalších zvuků, které charakterizují přírodu během celého roku. CD bez mluveného komentáře. Textová příloha česky, německy, anglicky. (61 minut STEREO, 1999)

Doporučujeme přehrávat na HIFI zařízení, bez korekcí a basů a výšek. Cena audiokazet s textovou přílohou je 134,- Kč / kus + poštovné. Cena CD 249,- Kč / kus + poštovné.

Zájemcům zašleme podrobný seznam zvukových záznamů na jednotlivých kazetách. Audiokazety a CD je možno zakoupit v Národním muzeu v Praze, Václavské náměstí, nebo objednat na dobírku, pro podniky i na fakturu (uvedte bankovní spojení, IČO a DIČ, tel. čís., e-mail), na adrese:

PELZ - BIOPHON, P.O.BOX 159, 160 41 PRAHA 6,
tel. + zázn. 02/3333 9993, e-mail: pelz.biophon@volny.cz

Pták roku 2002 – POŠTOLKA OBECNÁ

Autoři textu: M. Dusík, J. Formánek, J. Plesník, J. Riegert, J. Škopek, P. Voříšek

Anglický souhrn: J. Plesník • Kresba na titulní straně: J. Hošek • Kresby uvnitř brožury: T. Albrecht, P. Bartuška (příhlášky), M. Švecová • Autoři fotografií: D. a L. Boucní (1), M. Dusík (1), L. Hauser (1), J. Hlásek (4), L. Hlásek (4), P. Horák (1), J. Plesník (2), J. Zajíc jr. (1) • Příprava do tisku: J. Hora, J. Plesník, F. Pojer

Sazba Vladimír Vyskočil - KORŠACH • Tisk: PBTisk Příbram • Náklad: 6500 výtisků

Vydala Česká společnost ornitologická ve spolupráci s Českým svazem ochránců přírody, Klubem ochrany dravců a sov při sdružení Děti Země, Českomoravskou mysliveckou jednotou, Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR, Správou chráněných krajinných oblastí ČR, Správou CHKO Litovelské Pomoraví a za finančního příspěvku členů ČSO.